

a. 1380 (BABL VI, 470). Avui i tot sento encara *padèla* a les muntanyes de StJoanAb. (en el mas de Coll de l'Art, 1929), AMAlcover ho anotava així a Castell de N'Hug (BDLC IV, 250, en contrast amb *paèlles* de Vic, i *paèla* de Ponts i de Val.), i resta fermament en una ampla zona de Pall. i Ribag.: *padèla* a tots els pobles de Cardós i Vall Ferrera (1932-34), a Abella d'Espés (1957) a Peralta de la Sal (ZRPb. XLV, 238).

La forma sense *-d-* havia, però, entrat profundament en el territori de la llengua, i fins guanyat l'adhesió dels cercles dirigents, des dels Ss. XIII-XIV; i no sols en el Ross., sinó també en el vessant Sud de la serralada: «per preu de una *paella* de aram --- a obs de la dita armada», doc. de Bna. de 1254 (CaCandi, *Misc. HiCat.* II, 267); «dues *pabelles* de aram: la una petita, l'altra migensera», Bna. 1437 (BABL XI, 156); «hunta la lesqua de formatge, dessus y dejús, y mit-la en la *paella* ab del grex ---», en un quadern de receptes culinàries del S. XV, que extracta Careta (*Barbr.*, p. 450).

Una forma contracta *peella* és la que apareix en el *L. de Sent Soví*, S. XIV, sistemàticament, vuit vegades («prin hom de bon lart e ffon-lo en la *peella*, e --- vaya en una olla ---» etc.), *NCl.* CXV, 90, 235.

«Un hom havia en Bna. qui havia la muller fort reversa --- hac de consell que, quan ella se emmalairia axí com solia, que cridàs altes veus 'Via fora!', e que presés la *paella* e lo bací, e que ab dues vergues lo tocàs a la finestra tant, fins que tothom s'ajustàs aquí, e que pujassen a veure ell per què faia aquella cosa», Eiximenis (*Terç*, § 94); «Neptumno, déu del sítzeu --- regne de la mar --- mentre li parlí --- trametia per la boca --- fum de sofre --- e per la barba avall li cahie sangonosa bava, qui cremada per lo foc, paria vermella spuma, la qual bullia, e feya brogit de *paella* ab poc oli bullent, quant li lancen alguna cosa freda», *Curial* (*NCl.* III, 62.12); i en JRoig *fan del cel paella* (infra). «Una vinya --- y son pare la posseix --- y que no té títols --- perquè se eren cremats los actes, ab un drap de la *paella*», doc. de Solsona de 1588 (BCEC 1908, p. 139). «DE CUYNAR --- fregir --- cosa socarrada a la *paella*: cremium; posar la carn al ast ---», «VAXELLA DE LA CUYNA: ola que té peus --- *paella*: sartago; ---», OPou (*TbPu.*, 224, 227).

Avui *paella* s'ha quasi generalitzat, fora d'aquelles altes valls pirinenques. Fins a Farrera de Pallars ja puja la forma *payèla* (1933); també, com ja hem vist, a quasi tot el cat. or., tot el val., i a les Illes (*paella* «sartén» fins a Eiv.: PzCabr.). A Mallorca el parlar popular va més enllà, car diuen *peella* (BDLC I, 147; IV, 250), i jo mateix vaig anotar *unàs pèlles* a Orient (1963).

Hi ha accs. figurades i translacícies. Les més curioses: *paèla* 'cim de turó (de forma aplatada i arrodonida)' a Sarroca de Segre (1935). 'Paratge d'un terme que forma un llarg entrant, però sense sortida': concretat d'una banda en els carrers que no passen, o atzucacs («aquell carrer era una *paèla*: no tenia eixida, i per açò li dien *Carrer de la Paella*» Catarroja, 1962, cf. infra, amb *panna*); d'altra banda enclaus de forma arrodonida, que poden estar un poc units per una

llenca quasi invisible o fins nulla: a una que li diuen *la Cantina Cremada*, i que pertany a Beneixida, però voltada del tot pels termes d'Alcàntera, Xàtiva i La Llosa, em diuen que és una *paèla* (Mapa IGC 3º 08 × 39º 02); cf. *Revolt de la Paella*, en certs camins amb moltes marrades, com la carretera de Collserola a Sant Medir. I naturalment 'forada que es fa anant a menjar a fora (on una arrossada a la paella és clar que no falta)': «Lo más típico de Alberic es la *Montanyeta*, a 0,5 km. de la villa --- es el paseo obligado de los vecinos, y teatro de bailes y *paellas* para los forasteros» (GGRV, p. 86).

En fi citem la dita famosa, *fer del cel paella* (dintre de l'ordre d'idees de la volta estelada, on... es fan veure les estrelles, magnificant unes espurnes enceses d'oli espetegant): «los justats per matrimoni --- són obligats que no s'enganen la un a l'altre, ne-s diguen falsies, ne s'embacinen ne-s facen *del cel paella*», Eiximenis (*Dones*, § 62, A fº 47v2). La *paella* i el bací ja hem vist en el mateix Eiximenis, que són inseparables, com una cistella evoca la forma d'una carabassa, cosa en què s'estreba la imatge pariona de *embacinar*, i una altra comparació d'entabament semblant: «les demés / may no parixen, / ans se-n desixen / polidament: / la let s'exuguen!: / Bé lo joc juguen / de passa-passa; / de carabaça / ne fan cistella, / del cel, *paella*, / e del hom, moça», JRoig (*Spill*, 5502).

No sé si escarneix inconscientment, o si deforma materialment, la dita cat. de la llibertina València del S. XV, una frase connexa que ens mostra Feliciano de Silva en la seva continuació de *La Celestina*, posant-ho en boca d'un rufià queixós de la meretriu que l'enganya amb un altre: «no sé tan poco de las tramas d'estas tales --- y hazerme bobo, y passar en el alarde el 'gayón' por primo, y haziendo que *crea del cielo cebolla*, y que no hay otro si no yo» (en la *cebolla* confluïren la *paella* i la *carabassa* de JRoig, ¿potser ajudats pels esquitxos encagadors de la ceba que es fregeix? o hi ha mer malentès de *paella* en el seu vague parònim *cebolla*?) (cena 36, ed. 1874, p. 445).

DERIV.: *Paellada* [1670 «cremium», DTo.]. *Paellaire*; Fontserè afegia al marge d'això, en el seu DOrt., *aigua de paellaire*, suposo nom d'algun fet atmosfèric, algun detall meteorològic (mena de pluja?). *Paellam. Pallejar. Paeller, -llera. Paelleta. Paelló.*

De l'antic *padella*: *padellàs* [«dial. tést, o tros de terrissa: *casco*: fragment, testa», Belv.], potser ja podríem suposar una formació primitivament adjectiva TESTUM *PATELLACEUM en alguna forma tardana o local de llatí vulgar (tot i que no sembla haver-n'hi eco en altres llengües ni dialectes, potser ni tan sols fora del cat. occid.) tenint en compte el valor adjectival (i no augmentatiu) que aquí presenta el sufix -ACEUS. El mot pogué haver pertangut en altre temps a tots els dialectes catalans o almenys a tot el Princ., tenint en compte que *Padellàs* consta com a cognom en català oriental, i en famílies de noble i rànica antigor, com *Padellàs* de Bna. (almenys S. XVIII, amb el vell palau, *Casa dels Padellàs* del carrer de Montcada, nom que passa per ser de base antropònica, cosa que no